

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: یادداشت سیاسی - فرهنگی

ویژه چهارشنبه‌سوری

نویسندگان: عباس صفایی‌مهر، شبنم جهان‌میر، زهره پرنیان

تاریخ: دوشنبه ۲۵ اسفند ۱۴۰۴

مخاطب: تصمیم‌سازان فرهنگی، امنیتی و رسانه‌ای کشور

چهارشنبه‌سوری ۱۴۰۴:

از آزمون آتش سیاوش تا آتش به اختیار سیاوش‌های امروز

چکیده مدیریتی

نشانگر تقویم چهارشنبه‌سوری امسال (۲۶ اسفند ۱۴۰۴) در شرایطی به آن می‌رسیم که ایران عزیزمان درگیر جنگی تمام‌عیار با ائتلاف‌های اهریمنی صهیونیستی و آمریکایی است. دشمن با بهره‌گیری از عملیات‌های روانی و به‌کارگیری مزدوران خائن و وطن‌فروش مسلح (تحت عناوینی چون «گارد جاودان»)، به دنبال تبدیل این آیین ملی به صحنه‌ای برای ناامنی و تولید تصاویر دشمن‌شادکن است. این گزارش با واکاوی ریشه‌های اسطوره‌ای چهارشنبه‌سوری در داستان سیاوش، الگویی برای «حضور هوشمندانه مردم در صحنه» ارائه می‌دهد. پیشنهاد محوری، بازتعریف چهارشنبه‌سوری ۱۴۰۴ به مثابه «شب تجدید پیمان با سیاوش‌های مقاومت» و مقابله با «تورانیان مدرن» از طریق «قدرت نرم اجتماع» است.

چهارشنبه‌سوری در آینه دو روایت

چهارشنبه‌سوری، برخلاف تصور رایج که آن را صرفاً به آتش‌بازی و ترقه‌تقلیل داده، ریشه در عمیق‌ترین لایه‌های هویت ایرانی دارد. دو روایت اصلی درباره این آیین وجود دارد:

روایت نخست (تطبیق زرتشتی-اسلامی): برخی پژوهشگران (از جمله دکتر کورش نیکنام^۱) معتقدند چهارشنبه‌سوری پدیده‌ای پسااسلامی است. در ایران باستان، هفته به مفهوم امروزی وجود نداشت و ایرانیان باستان در پنج روز پایانی سال (پنجه دزدیده) با روشن کردن آتش،

کورش نیکنام (زاده ۲۰ تیر ۱۳۳۳ - درگذشته ۲۰ اردیبهشت ۱۴۰۳) موبد زرتشتی، نویسنده و پژوهشگر فرهنگ ایران باستان بود. او پژوهش‌ها و نوشته‌های بسیاری پیرامون تاریخ ایران و دین زرتشتی دارد و در هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، نماینده زرتشتیان بوده‌است.

به استقبال فروهرها (ارواح نیاکان) می‌رفتند. پس از ورود اسلام و شکل‌گیری هفته، این آیین با آخرین چهارشنبه سال (که در فرهنگ عربی نحس تلقی می‌شد) تطبیق داده شد تا از طریق اعتقاد به «نحسی‌زدایی با آتش»، سنت کهن را حفظ کنند.

روایت دوم (اسطوره‌محور): این روایت که مستقیماً به شاهنامه فردوسی پیوند می‌خورد، چهارشنبه‌سوری را یادگار «آزمون آتش سیاوش» می‌داند. بر اساس این دیدگاه، عبور سربلندانه سیاوش از آتش در روز بهرام‌شید (سه‌شنبه) و جشن‌گیری سه‌روزه (چهارشنبه تا جمعه) به فرمان کیکاووس، ریشه این آیین است. واژه «سور» به معنای جشن و سرخ، هر دو با این داستان همخوانی دارد: سرخی آتش و شادی پیروزی پاکی بر ناپاکی.

نکته راهبردی | هر دو روایت در نقطه‌ای به هم می‌رسند که، آتش، نماد پالایش و پیروزی حق بر باطل است. در روایت نخست، آتش نحسی را می‌زداید و در روایت دوم، راستی را از ناراستی جدا می‌کند. این دوگانگی معنایی، ظرفیت بی‌بدیلی برای بازتعریف این آیین در شرایط کنونی فراهم می‌کند.

سیاوش؛ کهن‌الگوی مقاومت ایرانی

داستان سیاوش در شاهنامه، صرفاً تراژدی عاشقانه نیست، بلکه کهن‌الگوی «پایداری در برابر فتنه» است. واکاوی این داستان، کلید فهم وضعیت امروز را به دست می‌دهد:

ساختار فتنه در داستان سیاوش

الف) سودابه (نماد فتنه داخلی): همسر پدر که با تزویر و نیرنگ، قصد انحراف و سپس نابودی سیاوش را دارد. او نماینده «فتنه نرم» از درون حرمرسا (حرم‌خانه) قدرت است.

ب) ازدهاک (نماد فتنه خارجی): بعدها گرسیوز^۲ و افراسیاب، نماینده «تهاجم سخت» تورانی.

ج) بی‌گناهی سیاوش: او نه تنها در برابر سودابه، که در برابر اتهام‌های بعدی نیز پاکدامنی می‌ورزد.

آزمون آتش

نخستین صحنه مقاومت سیاوش برای اثبات بی‌گناهی، از کوهی از آتش عبور می‌کند. فردوسی این صحنه را چنان توصیف می‌کند که گویی امروز برای ما نگاشته شده:

^۲ از شخصیت‌های منفی شاهنامه، برادر افراسیاب تورانی و دشمن سرسخت ایرانیان. او که در ظاهر به سیاوش ابراز دوستی می‌کرد، در نهان با کارشکنی و سخن‌چینی، زمینه بدگمانی افراسیاب را فراهم آورد. گرسیوز با گزارش‌های دروغین، افراسیاب را متقاعد کرد که سیاوش درصدد براندازی تاج و تخت توران است. او مظهر دورویی، نیرنگ و خیانت در فرهنگ ایرانی است که با سخنان زهرآگین خود، فاجعه قتل سیاوش را رقم زد. [فردوسی، شاهنامه، داستان سیاوش]

سیاوش سیاه را به تندى بتاخت / نشد تنگدل جنگ آتش بساخت

ز هر سو زبانه همی برکشید / کسی خود و اسپ سیاوش ندید

یکی دشت با دیدگان پر ز خون / که تا او کی آید ز آتش برون

چو او را بدیدند برخاست غو / که آمد ز آتش برون شاه نو

اگر آب بودی مگر تر شدی / ز تری همه جامه بی بر شدی

چنان آمد اسپ و قباى سوار / که گفتی سمن داشت اندر کنار

این تصویر، دقیقاً همان چیزی است که امروز از «سیاوش‌های ایران» می‌بینیم: جوانانی که کنار لانچرها و موشک‌اندازها، از میان خطر، آتش و دود، به قلب پایگاه‌های نظامی دشمن می‌زنند و با احتمال خیلی کم تندرست بازمی‌گردند. «اگر آب بودی مگر تر شدی»؛ اما اینان از میان آتش عبور می‌کنند و حتی «سمن» (گل یاسمن) در کنار دارند.

فرجام سیاوش^۳

شهادت و زنده‌نامی سیاوش اگرچه بعدها در توران زمین به دست افراسیاب تباران به شهادت می‌رسد، اما هرگز نمیرد. خون او می‌جوشد و کین‌خواهی او (به دست کیخسرو) به نابودی تورانیان می‌انجامد. سیاوش به اسطوره‌ای تبدیل می‌شود که هر سال با پریدن از روی آتش، یادش زنده می‌گردد.

پیام شاهنامه برای امروز | ایرانیان در طول تاریخ نشان داده‌اند که از آتش فتنه‌ها عبور کرده و پاک‌تر بیرون می‌آیند. چهارشنبه‌سوری امسال نیز، نماد این عبور همیشگی است.

وضعیت‌شناسی ۲۶ اسفند ۱۴۰۴؛ ایران در آتش فتنه تورانیان مدرن

امروز، ۲۶ اسفند ۱۴۰۴، ایران در شرایطی به استقبال چهارشنبه‌سوری می‌رود که:

الف) جنگ نظامی در اوج خود است

۱. حملات ترکیبی اسرائیل و آمریکا به مراکز نظامی و انتظامی ایران از ۹ اسفند آغاز شده و همچنان ادامه دارد.

^۳ سیاوش، شاهزاده پاک‌نهاد ایرانی، پس از پناه بردن به توران، قربانی دسیسه‌های گرسیوز (برادر افراسیاب) شد. گرسیوز با بدگمان کردن افراسیاب، او را به خیانت متهم کرد. سرانجام به دستور افراسیاب، «گروی زره» (یا گروی زرد) سیاوش را در بیابانی دور از یاور، دستگیر و با خنجر سر از تنش جدا کرد. از خون او بر زمین گیاهی روید که به «خون سیاوشان» معروف شد. این تراژدی به انتقام بزرگ رستم و سپس خون‌خواهی کیخسرو (فرزند سیاوش) انجامید که سرانجام افراسیاب را از میان برداشت. [فردوسی، شاهنامه، داستان سیاوش، ابیات ۳۶۲۰-۳۴۵۰]

۲. پهباده‌ها و موشک‌های دشمن، آسمان ایران را ناامن کرده‌اند.

۳. نیروهای مسلح جمهوری اسلامی در بالاترین سطح آماده‌باش قرار دارند.

ب) جنگ روانی و به‌کارگیری مزدوران داخلی

بر اساس اطلاعات میدانی، شبکه‌های معاند با هماهنگی سرویس‌های بیگانه، گروه‌های آموزش دیده موسوم به «گارد جاودان» یا عناصر مسلح مشابه را سازماندهی کرده‌اند تا:

۱. در شب چهارشنبه‌سوری با ایجاد ناامنی و درگیری، تصاویر «آشوب در ایران» را تولید کنند.

۲. با پوشیدن لباس شبیه نیروهای نظامی یا انتظامی، به اقدامات تروریستی دست بزنند.

۳. از نوجوانان و جوانان به عنوان سپر انسانی برای درگیری با نیروهای امنیتی استفاده کنند.

ج) بی‌مهری فرهنگی دهه‌های گذشته

در دهه ۷۰ شمسی، به تدریج چهارشنبه‌سوری از آیین خانوادگی و محله‌محور به میدانی برای استفاده از مواد منفجره و ترقه تبدیل شد. این روند که حاصل بی‌توجهی مدیران و برنامه‌ریزان فرهنگی به اصالت این آیین بود، باعث شد:

۱. پیوند عاطفی و معنوی مردم با فلسفه چهارشنبه‌سوری کمرنگ شود.

۲. چهره این آیین در رسانه‌ها به «شب وحشت» یا «شب حادثه» تغییر یابد.

۳. دشمن بتواند از این فضا برای نفوذ و ایجاد ناامنی بهره ببرد.

نتیجه | امروز چهارشنبه‌سوری در آستانه دوگانگی تاریخی قرار دارد: یا می‌تواند به صحنه‌ای برای «آتش‌افروزی مزدوران» تبدیل شود، یا می‌تواند به «آزمون آتش ملی» برای عبور سربلندانه از این برهه بدل گردد.

پیوند اسطوره و واقعیت؛ سیاوش‌های امروز ایران

اگر داستان سیاوش را امروز بازخوانی کنیم، قهرمانان آن را نه در قصرهای شاهانه، که در سنگرها و پایگاه‌های موشکی می‌یابیم:

الف) سودابه‌های زمانه ما (پری‌بلنده‌های کودتای ۲۸ مرداد)

دشمنان امروز ایران نیز همانند سودابه، از دو ابزار استفاده می‌کنند:

۱. **فتنه نرم:** تلاش برای انحراف افکار عمومی، ایجاد تردید در دل‌ها، و شیخون فرهنگی.

۲. **تهمت و دروغ:** نسبت دادن اقدامات تروریستی به نیروهای خودی، تولید اخبار جعلی از سرکوب و کشتار.

ب) آتش‌افروزان تورانی

عناصر مسلحی که امروز با آموزش‌های نظامی وارد خیابان‌ها می‌شوند، همان گرسوزها و افراسیاب‌هایی هستند که در پی نابودی ایران‌زمین‌اند. تفاوتشان با سیاوش در این است که:

۱. سیاوش از آتش پاکی عبور کرد و سربلند شد.

۲. اینان در آتش فتنه خود خواهند سوخت.

ج) سیاوش‌های امروز ایران

مهم‌ترین حلقه پیوند، تصویر امروزین رزمندگان ایرانی است:

کنار لانچرها (نه بر اسب سیاه)، با کلاهخود (نه با خود زرین)، در میان آتش (نه در کوه هیزم)، به قلب پایگاه‌های آتش افکن دشمن می‌زنند (نه از آتش می‌گذرند).

اینان سیاوش‌های زمانه ما هستند. خون پاک آن‌ها نیز چون خون سیاوش، روزی به نابودی کامل تورانیان خواهد انجامید.

راهبرد پیشنهادی: «چهارشنبه سوری ۱۴۰۴، شب تجدید پیمان»

با توجه به شرایط جنگی و تهدیدات امنیتی، حضور آگاهانه و هوشمندانه مردم در صحنه، نه فقط انتخاب فرهنگی، که ضرورتی امنیتی-ملی است. پیشنهادهای اجرایی به شرح زیر است:

بازتعریف پیام

شعار محوری: «چهارشنبه سوری امسال، از آتش فتنه می‌پریم، نه از روی ترقه!»

روایت‌سازی: رسانه‌های ملی و استانی موظف‌اند در ۴۸ ساعت باقی‌مانده، ماجرای سیاوش و آزمون آتش را با زبانی ساده و جذاب برای نسل جوان بازگو کنند. پویش «من هم یک سیاوشم» راه‌اندازی شود.

بازگشت به اصالت محله محور

سازمان‌دهی محلی: با هماهنگی مساجد، سرای محلات و شورایاری‌ها، مراسم تجمع به شکل محافظت و خانوادگی در هر محله برگزار شود.

آتش نمادین: در هر محله، «آتش زدن پرچم آمریکا و اسرائیل» توسط مردم محلی روشن شود و مردم با رعایت فاصله و پروتکل‌های ایمنی، به صورت نمادین از آن بپزند.

خشی سازی تهدید مزدوران

پیش از غروب ۲۶ اسفند، تصاویر و اطلاعاتی از عناصر مسلح و برنامه ریزی های احتمالی آنها توسط رسانه های رسمی منتشر شود تا مردم نسبت به حضور افراد مشکوک هوشیار باشند.

جوانان هر محله با هماهنگی نیروی انتظامی، گشت های داوطلبانه برای شناسایی و گزارش افراد مسلح یا مشکوک تشکیل دهند. شبکه های اجتماعی داخلی با راه اندازی هشتک های #چهارشنبه سوری_مقاومت و #سیاوش_های_ایران، تصاویر مثبت و شاد از حضور مردم در محلات منتشر کنند تا تصاویر احتمالی ساختگی دشمن تحت الشعاع قرار گیرد.

اصلاح الگوی رفتاری دهه های گذشته

پویش «نه به ترقه»: با همکاری نهادها و رسانه ها، جوانان را قانع کنیم که «قهرمان واقعی» کسی است که در شب چهارشنبه سوری امنیت مردم را حفظ کند، نه با مواد محترقه خطر آفرین باشد.

پیوند با شهدای مقاومت

در شب چهارشنبه سوری، یاد و خاطره شهدایی که در سال های اخیر و حتی تازگی به کاروان سیاوشان پیوسته اند، به ویژه رهبر مجاهد شهید سید حسن نصرالله و دیگر فرماندهان مقاومت، گرامی داشته شود. این پیوند، نشان می دهد که «آزمون آتش» همچنان ادامه دارد و سیاوش های زمانه ما در این راه جان باخته اند.

فردای روشن از میان آتش

چهارشنبه سوری ۱۴۰۴، آیین ساده نیست. این شب، هم به نوعی فرصت است و در نگاه رسانه های بین المللی می تواند یک «همه پرسی ملی» درباره هویت و مقاومت است. بی شک مردم ایران امشب با هوشمندی و شجاعت در صحنه حاضر خواهند شد، دو پیروزی بزرگ به دست خواهد آمده ان شاء الله:

۱. **پیروزی میدانی:** ناکام گذاشتن دشمن در ایجاد ناامنی و تولید تصاویر دشمن شادکن.

۲. **پیروزی هویتی:** بازتعریف آیین کهن از دست رفته در چارچوب نیازهای امروز و اثبات زنده بودن روحیه مقاومت در ایرانیان.

فردوسی هزار سال پیش سرود:

چو بخشایش پاک یزدان بود / دم آتش و باد یکسان بود

امشب نیز، اگر بر آتش فتنه پریم و پاک بیرون آییم، بخشایش یزدان شامل حال ایران خواهد بود. سیاوش های امروز پشت لانچرها منتظرند تا فردا روشن را از میان همین آتش بسازند.

والسلام

پیوست:

پیشنهادهای عملیاتی فوری

ردیف	اقدام	مسئول پیشنهادی	زمان بندی
۱	پخش مستند داستان سیاوش از شبکه های سراسری	صداوسیما	شامگاه ۲۶ اسفند
۲	راه اندازی پویش «سیاوش های ایران» در فضای مجازی	مرکز ملی فضای مجازی	از عصر ۲۶ اسفند
۳	هماهنگی با مساجد و پایگاه های بسیج برای مراسم محلی	سازمان تبلیغات اسلامی	پیش از غروب
۴	انتشار تصاویر عناصر مسلح شناسایی شده (تصاویر فتنه های اخیر)	وزارت اطلاعات / سپاه	تا ساعت ۱۶
۵	استقرار تیم های گشت مردمی در محلات	نیروی انتظامی	از ساعت ۱۸
۶	پوشش زنده تلویزیونی از مراسم اصیل در چند نقطه کشور	شبکه خبر	از ساعت ۲۰

تهیه کنندگان: عباس صفایی مهر، شبنم جهان میر، زهره پرینیان

منابع دست اول (متن شاهنامه)

۱. فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۸۶). شاهنامه (به کوشش جلال خالقی مطلق، جلد ۳، صص ۱۴۵-۸۸). تهران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی.

○ ابیات مربوط به تولد و پرورش سیاوش (صص ۸۵-۸۸)، توطئه سودابه (صص ۹۶-۱۱۲)، آزمون آتش (صص ۱۱۳-۱۲۸)، و پایان کار سیاوش در توران (صص ۱۴۵-۱۲۹).

○ صحنه عبور از آتش (صص ۱۲۶-۱۲۵)، بی گناهی سیاوش در برابر اتهامات سودابه (صص ۱۱۰-۱۰۸).

۲. فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۸۹). شاهنامه (بر اساس نسخه مسکو، جلد ۳، صص ۷۵-۱۳۰). تهران: نشر قطره.

منابع تاریخی و ایران‌شناسی

۳. نرشخی، ابوبکر محمد بن جعفر. (۱۳۸۳). تاریخ بخارا (ترجمه ابونصر احمد بن محمد بن نصر القباوی، تلخیص محمد بن زفر بن عمر، تصحیح مدرس رضوی، صص ۳۸-۴۰). تهران: انتشارات توس.

○ کهن‌ترین منبع مکتوبی که به جشن «شب سوری» اشاره کرده است (قرن چهارم هجری). در صفحه ۳۹ این کتاب، واقعه آتش‌سوزی در سرای امیر منصور بن نوح سامانی در شب سوری ثبت شده است: «چون شب سوری چنانکه عادت قدیم است آتشی عظیم افروختند...».

۴. بیرونی، ابوریحان. (۱۳۸۶). آثار الباقیه عن القرون الخالیه (ترجمه اکبر داناسرشت، صص ۲۶۰-۲۵۵). تهران: انتشارات امیرکبیر.

○ اشاره به سنت آتش‌افروزی در دوران ساسانی و ارتباط آن با پاکیزگی و دفع شر (فصل مربوط به اعیاد ایرانی).

۵. پورداوود، ابراهیم. (۱۳۴۳). گزارش‌های گاهنامه (جلد ۱، صص ۱۵۵-۱۵۰). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

○ بررسی تطبیقی جشن سوری و گاهنبار همسپتدم (پنجه دزدیده) در ایران باستان. پورداوود ارتباط میان آتش‌افروزی پایان سال و فرود فروهرها (ارواح نیاکان) را تحلیل کرده است.

۶. اولتاریوس، آدام. (۱۳۸۵). سفرنامه اولتاریوس (ترجمه احمد بهپور، صص ۲۳۷-۲۳۴). تهران: انتشارات ابتکار.

○ گزارش دست اول از نحوه برگزاری چهارشنبه‌سوری در دوره صفوی (سال ۱۶۳۷ میلادی). توصیف آیین‌هایی مانند کوزه‌شکنی، آب‌پاشی و باور به نحسی چهارشنبه در این منبع ثبت شده است.

پژوهش‌های معاصر (فرهنگ عامه و اسطوره)

۷. رضی، هاشم. (۱۳۷۱). گاهشمار و جشن‌های ایران باستان (صص ۴۱۰-۳۸۵). تهران: انتشارات بهجت.

○ «جشن سده و چهارشنبه‌سوری» (صص ۴۱۰-۳۸۵). تحلیل ریشه‌های اسطوره‌ای و پیوند احتمالی با داستان سیاوش.

۸. شریعت‌زاده، علیاصغر. (۱۳۸۸). فرهنگ مردم ایران (صص ۲۲۵-۲۱۵). تهران: انتشارات علم.

○ «چهارشنبه‌سوری» (صص ۲۲۵-۲۱۵). شرح آیین‌های مرتبط (قاشق‌زنی، کوزه‌شکنی، فال‌گوش‌نشینی) و تغییرات آن در دوره‌های مختلف تاریخی.

۹. دکتر کورش نیکنام (موبد زرتشتی). (۱۳۹۲). آیین‌های ایران باستان (صص ۹۵-۱۰۵). تهران: نشر فروهر.

- دیدگاه مخالف درباره پیوند چهارشنبه‌سوری با ایران باستان. نیکنام استدلال می‌کند که چهارشنبه‌سوری پدیده‌ای پسااسلامی است و زرتشتیان برای حفظ سنت آتش‌افروزی پایان سال، آن را با باور به نحسی چهارشنبه (از فرهنگ عربی) تطبیق داده‌اند.

۱۰. خالقی مطلق، جلال. (۱۳۹۳). یادداشت‌های شاهنامه (جلد ۲، صص ۲۷۰-۲۵۰). تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

- تحلیل دقیق داستان سیاوش و بررسی جنبه‌های اسطوره‌ای آزمون آتش در فرهنگ ایران.